

УДК 338:658

О. М. Кватирко,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0003-0773-4237

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.18.62

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ВИКОРИСТАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ РЕГІОНУ

О. Kvatyrko,

Postgraduate student, The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

ECOLOGICAL AND ECONOMIC BASES OF FORMATION OF MECHANISMS FOR USING COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE FOREST SECTOR OF THE REGION

У статті обґрунтовується авторський підхід стосовно підвищення результативності використання конкурентних переваг лісового сектору регіону в умовах реформування системи управління лісовим господарством та поглиблення децентралізації влади і реформи місцевого самоврядування. Встановлено, що конкурентні переваги суб'єктів лісогосподарського підприємництва можуть бути використані на основі формування механізмів, які охоплюватимуть комплекс методів, способів та інструментів бюджетно-податкового та фінансово-кредитного спрямування, а також сучасні інституціональні форми встановлення партнерських відносин між постійними лісокористувачами, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного підприємництва. Доведено, що формування таких механізмів має базуватися на еколого-економічних засадах, які передбачають дотримання вимог вітчизняного екологічного законодавства та міжнародних природоохоронних конвенцій щодо розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу та підвищення рівня комплексності використання деревної та недеревної сировини. У статті проаналізовано основні фінансово-економічні показники, показники ефективності виробництва окремих товарних груп продукції лісопереробки, показники ефективності роботи деревообробних підрозділів, показники використання персоналу на лісогосподарських підприємствах Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства. Встановлено основні тенденції сплати податків та зборів до Державного бюджету України та місцевих бюджетів Волинської області, а також проаналізовано динаміку надходжень зборів та платежів до публічних позабюджетних фондів, зокрема єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Виявлено основні передумови зміни показника чистого прибутку на 1 га площі лісових земель в розрізі державних лісогосподарських підприємств Волинської області у 2015—2019 роках. Обґрунтовано механізм підвищення рівня концентрації капітальних інвестицій у модернізацію та реконструкцію основного капіталу лісовирощування, лісозаготівель, транспортування та переробки деревини на основі імплементації партнерських відносин між постійними лісокористувачами, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного підприємництва шляхом кластеризації та асоціативної взаємодії.

The article substantiates the author's approach to improving the effectiveness of using the competitive advantages of the forest sector of the region in the context of reforming the forestry management system and deepening the decentralization of power and Local Self-Government Reform. It is established that the competitive advantages of forest entrepreneurship entities can be used based on the formation of mechanisms that will cover a set of methods, methods and tools of budget-tax and financial-credit directions, as well as modern institutional forms of establishing partnerships between permanent forest users, local self-government bodies and private entrepreneurship entities. It is proved that the formation of such mechanisms should be based on ecological and economic principles that provide for compliance with the requirements of domestic environmental legislation and international environmental conventions on the expanded reproduction of forest resource potential and increasing the level of complexity of the use of wood and non-wood raw materials. The article analyses the main financial and economic indicators, production efficiency indicators of certain commodity groups of wood processing products, performance indicators of woodworking units, indicators of personnel use at forestry enterprises of the Volyn Regional Department of Forestry and Hunting. The main trends in the payment of taxes and fees to the state budget of Ukraine and local budgets of the Volyn region are established, and the

dynamics of receipts of fees and payments to public extra-budgetary funds, in particular the single contribution to mandatory state social insurance, is analysed. The main prerequisites for changes in the net profit indicator per 1 ha of forest land area in the context of state forestry enterprises of the Volyn region in 2015—2019 are revealed. The mechanism of increasing the level of concentration of capital investments in the modernization and reconstruction of the fixed capital of forestry, logging, transportation and processing of wood based on the implementation of partnerships between permanent forest users, local self-government bodies and private business entities through clustering and associative interaction is substantiated.

Ключові слова: конкурентні переваги, лісовий сектор, постійні лісокористувачі, деревообробні підрозділи, основний капітал, ефективність.

Key words: competitive advantages, forest sector, permanent forest users, woodworking divisions, fixed capital, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Лісовий сектор відіграє вагомую роль у розвитку регіональних господарських комплексів як у частині забезпечення прийнятних темпів соціально-економічного розвитку, так і в частині створення умов для екологічної стійкості природних комплексів та збереження довкілля. У багатолісних адміністративних районах державні лісгосподарські підприємства виступають чи не основними суб'єктами господарювання, які забезпечують необхідні для розширеного відтворення продуктивних сил регіону темпи і масштаби ділової активності. Значною мірою саме ці підприємства є точками потенційного соціально-економічного піднесення регіональних утворень. Основною передумовою ефективної виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів є їх конкурентні переваги, які зумовлені високим рівнем лісистості території, значною часткою стиглих деревостанів у віковій структурі лісового фонду, відносно розвиненою матеріально-технічною базою лісовирощування, лісозаготівель та переробки деревини, значними потенційними можливостями розбудови індустрії рекреаційного лісокористування на основі ефективнішого залучення у відтворювальний процес несиловинних корисностей лісу. Водночас такі конкурентні переваги не повною мірою використовуються через відсутність сучасних механізмів бюджетно-податкового та фінансово-кредитного забезпечення діяльності державних лісгосподарських підприємств, що не дає їм можливості ефективніше залучати деревну та недеревну сировину, а також несиловинні корисності лісу у відтворювальний процес. Враховуючи високий рівень вагомості лісів у забезпеченні екологічної стабільності навколишнього природного середовища, названі механізми використання конкурентних переваг лісово-

го сектору регіону мають базуватися на відповідних еколого-економічних засадах, які сформують умови для повноцінного використання усіх складових лісоресурсного потенціалу у господарському обігу при обов'язковому дотриманні вимог міжнародного та вітчизняного природоохоронного законодавства, а також базових положень окремих конвенцій ЄС, які регламентують розвиток лісового господарства, а також його інтеграцію з іншими ланками господарського комплексу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах прискорення інституціонального переформатування системи управління лісовим господарством та поглиблення реформи децентралізації влади необхідність використання конкурентних переваг державних лісгосподарських підприємств набуває нової актуальності, що знаходить своє відображення у працях вітчизняних вчених. Необхідність ефективнішого використання конкурентних переваг лісгосподарських підприємств зумовлена значною мірою численними екзогенними та ендогенними викликами, які стоять перед лісовим сектором національної економіки, в тому числі і в частині посилення впливу процесів господарського освоєння лісоресурсного потенціалу на розвиток об'єднаних територіальних громад. Розробленню методичного інструментарію виявлення конкурентних переваг лісгосподарських підприємств та формуванню механізмів їх використання присвячені праці О. Горохівського, І. Дишко, Б. Колісника, С. Коляденко, О. Максимець, А. Торосова, О. Шубалого [1—6]. На думку О. Шубалого та О. Горохівського, в умовах ринкових відносин та обмеженості можливостей держави щодо забезпечення повноцінного фінансування усіх сфер діяльності державних лісгосподарських підприємств важливого значення набуває пошук шляхів самостійного виживання цих струк-

тур на основі реальної оцінки їх конкурентної позиції на ринку та обґрунтування адекватних рішень відповідно до поточної та перспективної ринкової кон'юнктури [6, с. 62]. Тобто саме використання конкурентних переваг лісогосподарських підприємств — базова передумова покращення ефективності використання лісоресурсного потенціалу, який передано їм у постійне користування.

Деякі вчені розроблення та застосування сучасних механізмів використання конкурентних переваг лісового господарства, а також формування набору стратегічних пріоритетів підвищення конкурентоспроможності державних лісогосподарських переваг пов'язують із застосуванням сучасного математичного інструментарію їх порівняльного оцінювання з метою визначення рівня ефективності їх використання в розрізі державних лісогосподарських підприємств відповідного регіону чи економічного району. Так, Б. Колісник та О. Шубалий переконані, що для дослідження конкурентних переваг та вибору конкурентних стратегій роботи підприємств, що функціонують у сфері лісового господарства, потрібно враховувати сукупність різноманітних факторів — від оцінки ресурсної забезпеченості до результативності заходів охорони лісових ресурсів. Тому для визначення конкурентних переваг у процесі вибору конкурентних стратегій роботи підприємств зазначеної галузі актуальним є проведення комплексного порівняльного оцінювання на основі використання індексного методу [2, с. 88]. Комплексне оцінювання ефективності використання конкурентних переваг лісогосподарськими підприємствами в розрізі постійних лісокористувачів окремого регіону якраз і виступає передумовою для застосування антикризових заходів стосовно тих господарських структур, які відзначаються найнижчими рівнями ефективності використання конкурентних переваг. Натомість підприємства, які відзначаються підвищеним рівнем ефективності використання конкурентних переваг, мають отримати пряму та непряму державну допомогу для забезпечення подальшого розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу.

Існують і інші підходи щодо використання конкурентного потенціалу (конкурентних переваг) суб'єктів лісогосподарського підприємництва, які базуються на обґрунтуванні необхідності вибору модельних підприємств для визначення бази порівняння щодо рівня ефективності використання конкурентних переваг і відповідно забезпечення належного рівня кон-

курентоспроможності лісового сектору регіону в цілому. На думку вчених Українського НДІ лісового господарства і агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького, відбір модельних підприємств за рівнем конкурентного потенціалу проводять з урахуванням певних методичних вимог, які враховують: групу показників природного потенціалу підприємства, оскільки обсяг та якість наявних лісових ресурсів, передусім, визначає фактор привабливості інвестицій у підприємства лісового господарства; окремі показники для кожної із груп відбирають відповідно до встановленої в лісовій галузі форм фінансової, економічної та статистичної звітності, що дає змогу оперувати об'єктивними вхідними даними й отримувати відповідні кінцеві результати [5, с. 112]. З вищеприведеного випливає, що необхідною передумовою комплексної порівняльної оцінки рівня конкурентоспроможності постійних лісокористувачів та визначення пріоритетів підвищення ефективності використання конкурентних переваг лісогосподарських підприємств виступає аналіз основних фінансово-економічних показників, показників виробництва окремих товарних груп продукції лісопереробки, ефективності роботи деревообробних підрозділів, показників використання персоналу лісогосподарських підприємств. Водночас в умовах поглиблення децентралізації влади зростає роль постійних лісокористувачів в частині збільшення надходжень до місцевих бюджетів, тому динаміка надходжень податків та інших фіскальних платежів до публічних бюджетних та позабюджетних фондів місцевого рівня виступає вагомою складовою використання конкурентних переваг суб'єктів лісогосподарського підприємництва.

Саме на основі результатів такого аналізу стане можливим адекватний підбір механізмів ефективнішого використання конкурентних переваг постійних лісокористувачів з врахуванням наявних екологічних обмежень та обмежень, які випливають з результатів базового лісовпорядкування та результатів лісопаталогічних обстежень. Водночас конкурентні переваги лісового сектору регіону визначаються рівнем використання конкурентних переваг постійних лісокористувачів даного регіону.

ЦІЛІ СТАТТІ

Цілями статті є обґрунтування доцільності врахування фактору конкурентних переваг державних лісогосподарських підприємств під час реалізації основних пріоритетів національної лісової політики, розроблення еколого-

Таблиця 1. Основні фінансово-економічні показники роботи підприємств Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015	2016	2017	2018	2019	Абсол., +, -	Віднос., %
Сума активів, тис. грн	271103	297816	362674	418212	408139	137036	50,5
Власний капітал, тис. грн	168411	180776	185361	185963	174171	5760	3,4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	699869	826930	966726	1253759	1075553	375684	53,7
Чистий прибуток, тис. грн	85569	45980	23404	24214	12968	-72601	-84,8
Капітальні інвестиції, усього, тис. грн, у т.ч.:	50564	51707	48719	73885	27052	-23512	-46,5
з них питома вага на придбання основних засобів, %	62,8	60,1	62,0	55,7	26,9	-35,9	-57,2
Коефіцієнт фінансової стійкості (> 1)	1,64	1,54	1,05	0,80	0,74	-0,90	-54,6
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) (> 1)	1,38	1,02	0,97	0,75	0,81	-0,56	-41,0
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,46	0,47	0,49	0,47	0,52	0,06	12,5
Коефіцієнт відношення капітальних інвестицій до амортизації	2,42	2,01	1,45	2,24	0,67	-1,7	-72,4
Показники у розрахунку на 1 куб. м заготовленої деревини							
Сума активів, грн	257,6	270,6	284,8	296,0	330,5	73	28,3
Власний капітал, грн	160,0	164,2	145,5	131,6	141,0	-19	-11,9
Чистий дохід від реалізації продукції, грн	664,9	751,2	759,1	887,4	870,9	206	31,0
Чистий прибуток, грн	81,3	41,8	18,4	17,1	10,5	-71	-87,1
Капітальні інвестиції, грн	48,0	47,0	38,3	52,3	21,9	-26,1	-54,4

Джерело: розраховано за даними Волинського ОУЛМГ.

економічних засад формування бюджетно-податкових та фінансово-кредитних механізмів використання конкурентних переваг лісового сектору регіону як важливої передумови соціально-економічного піднесення територіальних утворень та населених пунктів з врахуванням наслідків поглиблення інституціональної трансформації системи управління лісовим господарством та поглиблення реформи децентралізації влади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Волинська область відноситься до найбільш заліснених регіонів України. Державні лісгосподарські підприємства, які підпорядковані Волинському обласному управлінню лісового та мисливського господарства (Волинському ОУЛМГ), є основними лісокористувачами. Державні лісгосподарські підприємства відіграють важливу роль в соціально-економічному піднесенні адміністративних районів та об'єднаних територіальних громад, забезпечуючи прийнятний рівень ділової активності для підприємницького сектору та необхідний рівень зайнятості місцевого населення і виступаючи одними з основних платників податків та інших обов'язкових платежів до місцевих бюджетів.

За період 2015–2019 років загалом по Волинському ОУЛМГ спостерігаються позитивні зрушення в динаміці основних фінансово-економічних показників (табл. 1). Зокрема у 2019 році порівняно з 2015 роком сума активів підприємств Волинського ОУЛМГ зросла на 13,7 млн грн або на 50,5%. Це пов'язано з тим, що у 2017–2019 роках національна економіка загалом і лісовий сектор зокрема поступово пододала стагнаційну фазу розвитку, яка була зумовлена політичною нестабільністю 2014–2015 років.

Зокрема сума активів лісгосподарських підприємств Волинського ОУЛМГ у 2015 році становила — 27,1 млн грн, у 2017 році — 36,3 млн грн, у 2019 році — 40,8 млн грн. Причиною є те, що з року в рік спостерігається зростання цін на сировину — деревину, а також інших елементів витрат через високий рівень інфляції (близько 10% на рік), що збільшило обсяг загального грошового обороту. Підприємства до 2019 року також інвестували значні кошти в розширене оновлення основних засобів, що також сприяло зростанню активів.

Значний детермінуючий вплив на позитивну динаміку активів лісгосподарських підприємств справило пожвавлення ділової активності на ринку деревини, а також прискорені темпи модернізації та реконструкції основних

засобів на окремих господарюючих суб'єктах.

На відміну від прискорених темпів приросту активів в динаміці власного капіталу лісогосподарських підприємств Волинського ОУАМГ не спостерігається таких темпів зростання. Зокрема, у 2019 році порівняно з 2015 роком сума власного капіталу збільшилася на 5,8 млн грн або на 3,4%. Зростання обсягів заготівлі без відповідного росту рентабельності не дозволяє наростити прибутки, а відтак і накопичити власний капітал.

Підтвердженням відсутності стійкого висхідного тренду в реальній величині власного капіталу державних лісогосподарських підприємств Волинської області є динаміка власного капіталу на 1 куб. м заготовленої деревини у 2015—2019 роках. Зокрема даний показник у 2015 році складав 160 грн, у 2017 році — 145,5 грн, у 2019 році — 141 грн. У 2019 році порівняно з 2015 роком власний капітал на 1 куб. м заготовленої деревини зменшився на 19 грн або на 11,9%. Зменшення даного показника пов'язано з тим, що через зниження прибутку власний капітал практично не змінюється, або знижується, а обсяги заготівлі деревини порівняно з 2015 роком зростали.

Попри повільний приріст власного капіталу, у динаміці чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт і послуг) загалом спостерігається висхідна тенденція. У 2019 році порівняно з 2015 роком чистий дохід від реалізації продукції лісогосподарських підприємств, підпорядкованих Волинському ОУАМГ, збільшився на 375,7 млн грн або на 53,7%. У 2015 році чистий дохід від реалізації продукції в цілому по Волинському ОУАМГ становив 699,8 млн грн, у 2017 році — 966,7 млн грн, у 2019 році — 1075 млн грн.

Причиною такої ситуації стало налагодження конкурентних умов продажу деревини, збільшення обсягів реалізації товарів, робіт і послуг, а також позитивна цінова динаміка на цільовому ринку. Підтвердженням реального зростання величини чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт і послуг) є динаміка чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт і послуг) на 1 куб. м заготовленої деревини.

Попри зростання величини чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт і послуг) у 2015—2019 роках, у динаміці чистого прибутку спостерігається в цілому низхідний тренд. Зокрема, у 2019 році порівняно з 2015 роком чистий прибуток підприємств Волинського ОУАМГ зменшився на 72,6 млн або 84,8%. Це пов'язано з тим, що з року в рік спостерігається

зростання величини матеріальних витрат, що призводить до збільшення затратності готової продукції (товарів, робіт та послуг) і в кінцевому підсумку це веде до зменшення величини чистого прибутку.

У зв'язку зі скороченням величини чистого прибутку в останні роки часового горизонту, що аналізується, за період 2015—2019 років має місце поступове скорочення суми фінансування капітальних інвестицій. У 2015 році сума фінансування капітальних інвестицій становила 50,6 млн грн, у 2017 році — 48,7 млн грн, у 2019 році — 27 млн грн. Це є негативним моментом, оскільки уповільнює процеси оновлення та модернізації основного капіталу лісовирощування, лісозаготівель, транспортування та первинної переробки деревини.

Варто також усунути негативну тенденцію в динаміці частки капітальних інвестицій, які спрямовуються на придбання основних засобів. У 2015 році частка капітальних інвестицій, які спрямовувалися на придбання основних засобів становила 62,8%, у 2017 році — 62,0%, у 2019 році — 26,9%. Загалом у 2019 році порівняно з 2015 роком даний показник зменшився на 57,2%. Тобто в останні роки часового горизонту, що аналізується, спостерігається зменшення частки капітальних видатків на придбання основних засобів, тобто має місце домінуюче фінансування утримання та експлуатації діючого обладнання і як правило обладнання, яке відпрацювало термін експлуатації.

Підтвердженням необхідності кардинального переломлення негативного тренду у фінансуванні капітальних інвестицій є також динаміка показника величини капітальних інвестицій на 1 куб. м заготовленої деревини. Значною мірою інвестиційні можливості державних лісогосподарських підприємств Волинського ОУАМГ є обмеженими через введення мораторію на експорт необробленої деревини, що позбавило підприємства можливості отримання додаткових доходів. Фактично введення інституціональних обмежень на експорт необробленої деревини підірвало інвестиційний потенціал державних лісогосподарських підприємств.

Підтвердженням необхідності трансформації системи регуляторного впливу держави на діяльність державних лісогосподарських підприємств в частині залучення фінансових ресурсів є низхідна динаміка коефіцієнту фінансової стійкості. У 2015 році коефіцієнт фінансової стійкості становив 1,64, у 2016 році — 1,54, у 2017 році — 1,05, у 2018 році — 0,80, у 2019 році — 0,74. Низхідний тренд в динаміці коефіцієнта фінансової стійкості свідчить про

те, що виникають ризики стосовно здатності державних лісогосподарських підприємств загалом по ОУАМГ залишатися платоспроможними в довгостроковій перспективі. Також низхідний тренд у 2015—2019 роках спостерігається в динаміці коефіцієнта поточних ліквідності. Якщо у 2015 році цей показник становив 1,38, у 2016 році — 1,02, у 2017 році — 0,97, то у 2019 році — 0,81. Фактично у 2019 році порівняно з 2015 роком коефіцієнт поточної ліквідності зменшився на 0,56 або на 41%. Виходячи з того, що нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності становить 1—3, значення цього показника у 2017—2019 роках свідчать про наявність проблем, пов'язаних з платоспроможністю, адже оборотних активів недостатньо для того, щоб вчасно відповідати за поточними зобов'язаннями.

Свідченням уповільнених темпів модернізації та оновлення основного капіталу державних лісогосподарських підприємств Волинського ОУАМГ є динаміка коефіцієнту зносу основних засобів. У 2015 році цей показник становив 0,46, у 2017 році — 0,49, у 2019 році — 0,52. Тобто у 2019 році порівняно з 2015 роком коефіцієнт зносу основних засобів збільшився на 0,06 або на 12,5%. Це свідчить про підвищення рівня спрацьованості основних засобів, що негативним чином відображається на ефективності виробничо-господарської діяльності загалом та енергомісткості виробництва зокрема. Уповільнення темпів оновлення основних засобів означає додаткові видатки на утримання та експлуатацію виробничого устаткування у зв'язку з необхідністю здійснення капітального ремонту. В іншій стороні, це обмежує можливості підприємств щодо придбання нового обладнання для потреб лісовирощування, лісозаготівель та транспортування і переробки деревини.

Занепокоєння викликає суттєве зменшення за період 2015—2019 років коефіцієнту відношення капітальних інвестицій до амортизаційного фонду. Інтенсивне зменшення показника відношення капітальних інвестицій до амортизаційного фонду свідчить про відсутність позитивних зрушень в частині розширеного відтворення основних засобів. Якщо така тенденція в динаміці даного показника збережеться, то прогнозовано можна очікувати зростання рівня спрацьовування основного капіталу власне лісового господарства і основного капіталу переробки деревини.

Свідченням позитивних зрушень у виробничо-господарській діяльності державних лісогосподарських підприємств Волинського

ОУАМГ загалом є збільшення обсягів заготівель лісопродукції у 2015—2019 роках. Зокрема, у 2015 році було заготовлено лісопродукції 1052,5 тис. куб. м, у 2017 році — 1273,5 тис. куб. м, у 2019 році — 1234,9 тис. куб. м. Тобто у 2019 році порівняно з 2015 роком обсяги заготівель лісопродукції збільшилися на 182,4 тис. куб. м або на 17,3%. Отже, має місце збільшення обсягів заготівлі деревини у натуральному вираженні, що свідчить про реальні позитивні зрушення в секторі державних лісогосподарських підприємств Волинської області. В основному зростання обсягів заготівлі лісопродукції по підприємствах Волинського ОУАМГ у 2015—2019 роках забезпечувалося за рахунок збільшення обсягів заготовлення лісопродукції в порядку здійснення рубок догляду. Так, обсяг заготівлі лісопродукції від рубок догляду у 2015 році становив 379,1 тис. куб. м, у 2017 році — 672,4 тис. куб. м, у 2019 році — 781,5 тис. куб. м. Тобто у 2019 році порівняно з 2015 роком обсяг заготівлі лісопродукції від рубок догляду збільшився на 402,3 тис. куб. м або на 106,1%.

В умовах обмеженості бюджетного фінансування потреб лісового господарства функціонування переробних підрозділів на базі державних лісогосподарських підприємств виступає запорукою зміцнення господарської та фінансової самодостатності цих суб'єктів господарювання і дає можливість накопичувати ресурси для фінансування процесів лісовідновлення та здійснення інших лісогосподарських заходів. Державні лісогосподарські підприємства Волинської області порівняно з підприємствами інших багатолісних регіонів завжди відзначалися потужною матеріально-технічною базою лісопереробки.

У 2015—2018 роках спостерігається чітко виражена висхідна тенденція в динаміці переробки деревини як у натуральному, так і у вартісному вираженні. У 2015 році було перероблено 252,7 тис. куб. м деревини, у 2017 році — 384,7 тис. куб. м, у 2019 році — 388,1 тис. куб. м (табл. 2). Тобто у 2019 році порівняно з 2015 роком обсяги переробки деревини в натуральному вираженні збільшилися на 135,4 тис. куб. м або на 53,6%. У вартісному вираженні обсяги переробки деревини на базі державних лісогосподарських підприємств Волині у 2019 році порівняно з 2015 роком збільшилися на 149,2 млн грн або в 1,8 рази.

Також загалом по Волинському ОУАМГ у 2019 році порівняно з 2015 роком збільшилися обсяги виробництва продукції деревообробних підрозділів на 215,5 млн грн або на 90,1%. Тобто, попри кризові явища в національні еконо-

Таблиця 2. Аналіз ефективності роботи деревообробних підрозділів Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015	2016	2017	2018	2019	Абсол., +, -	Віднос., %
Перероблено деревини							
куб. м	252734	305595	384681	422931	388096	135362	53,6
вартість, тис. грн	81189,4	147249	220393	259766	230435	149246	183,8
Обсяг виробництва продукції, тис. грн	239328	324261	443205	539784	454847	215520	90,1
Рентабельність, %	45,2	23,3	9,3	8,2	3,2	-42,047	-93,0
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн	3971	5731	7046	8479	8834	4863	122,5
Вихід продукції з 1 куб. м переробленої деревини, грн	947	1061	1152	1276	1172	225	23,8
Матеріаломісткість продукції, грн	0,34	0,45	0,50	0,48	0,51	0,17	49,3

Джерело: розраховано за даними Волинського ОУЛМГ.

міці, державні лісогосподарські підприємства Волинської області суттєво збільшили обсяги виробництва на основі переробки деревини. Це дало можливість постійним лісокористувачам суттєво збільшити прибутки і наростити обсяги капітальних вкладень в оновлення основних засобів, а також покращити фінансування процесів ведення лісового господарства, зокрема в частині впровадження сучасних інноваційних методів лісовирощування та охорони лісів від шкідників та хвороб.

Однак як і в ситуації із заготівлею лісопродукції вирішальний вплив на показники прибутковості здійснив високий рівень затратності у виробництві готової продукції. Тому, починаючи з 2015 року і завершуючи 2019 роком спостерігалась чітка тенденція до зниження рівня рентабельності виробництва деревообробних підрозділів державних лісогосподарських підприємств Волинського ОУЛМГ. Зокрема, у

2015 році рентабельність переробки деревини становила 45,2%, у 2017 році — 9,3%, у 2019 році — 3,2%. Тобто перманентне зростання вартості енергоносіїв та високий рівень податкового навантаження призвели до суттєвого зниження рівня прибутковості переробки деревини, що уповільнює процеси формування внутрішніх джерел інвестиційного забезпечення модернізації та реконструкції основних засобів, а також вчасного поповнення оборотних засобів з метою забезпечення безперебійності виробничого процесу.

Про позитивні тенденції в частині впровадження продуктивних та процесних інновацій у діяльність деревообробних підрозділів свідчить підвищення рівня виходу продукції з 1 куб. м переробленої деревини. Зокрема, у 2015 році цей показник становив 947 грн, у 2017 році — 1152 грн, у 2019 році — 1172 грн. Загалом у 2019 році порівняно з 2015 роком вихід продукції з 1 куб. м переробленої деревини збільшився на 225 грн або на 23,8%. Водночас занепокоєння викликає зростання матеріаломісткості продукції деревообробних підрозділів.

Також спостерігаються позитивні тенденції в динаміці середньомісячної заробітної плати працівників деревообробних підрозділів державних лісогосподарських підприємств Волинської області у 2015–2019 роках.

Основними номенклатурними позиціями (товарними групами) продукції лісопереробки державних лісогосподарських підприємств Волинської області є:

Таблиця 3. Аналіз ефективності виробництва окремих товарних груп продукції лісопереробки по Волинському ОУЛМГ за 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2019 р. До 2015 р.	
	2015	2016	2017	2018	2019	Абсол., +, -	Віднос., %
Пиломатеріали							
- виробництво, тис. м3	15,0	24,0	32,5	43,2	39,5	24,5	163,3
- рентабельність, %	28,1	24,7	11,6	17,2	6,0	-22,1	-78,7
Заготовки для європіддонів							
- виробництво, тис. м3	83,9	93,2	116,3	122,2	107,8	23,9	28,4
Товари побутової хімії							
- виробництво, тонн	6,0	10,0	17,3	16,5	19	13	216,7
- рентабельність, %	4,8	20,2	8,1	2,0	6,4	1,6	33,5
Консерви плодоовочеві							
- виробництво, туб	3363,3	3582,1	1348,4	1059,8	1068,5	-2294,8	-68,2
- рентабельність, %	24,4	31,6	6,7	7,7	4,0	-20,4	-83,7

Джерело: розраховано за даними Волинського ОУЛМГ.

Таблиця 4. Аналіз використання персоналу на державних лісогосподарських підприємствах, підпорядкованих Волинському ОУЛМГ за 2015–2019 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015	2016	2017	2018	2019	Абсол., +, -	Віднос., %
Усі види діяльності							
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	2850	3047	3117	3143	2855	5	0,2
Фонд оплати праці штатних працівників, тис. грн	157431	241664	299180	377179,4	341794	184363	117,1
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн	4603	6609	7999	10001	9976	5373	116,7
Лісове господарство							
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	2624	2662	2675	2650	2411	-213	-8,1
Фонд оплати праці штатних працівників, тис. грн	146616	215077	261347	325100	292803	146187	99,7
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн	4656	6733	8142	10223	10120	5464	117,4
Промисловість							
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	226	385	442	493	444	218	96,5
Фонд оплати праці штатних працівників, тис. грн	10814,5	26587,6	37832,4	52079,4	48990,8	38176,3	353,0
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн	3988	5755	7133	8803	9195	5207	130,6

Джерело: розраховано за даними Волинського ОУЛМГ.

1) пиломатеріали; 2) заготовки для європіддонів; 3) товари побутової хімії; 4) консерви плодовоовочеві. У динаміці виробництва пиломатеріалів на базі державних лісогосподарських підприємств за період 2015–2019 років загалом спостерігається висхідна тенденція. Це є позитивним явищем, оскільки свідчить про зростання виробництва продукції з високою доданою вартістю. У 2015 році державні лісогосподарські підприємства Волинського ОУЛМГ виробляли 15,0 тис. куб. м пиломатеріалів, у 2016 році — 24,0 тис. куб. м, у 2017 році — 32,5 тис. куб. м, у 2018 році — 43,2 тис. куб. м, у 2019 році — 39,5 тис. куб. м (табл. 3). У 2019 році порівняно з 2015 роком обсяг виробництва пиломатеріалів виріс на 24,5 тис. куб. м або в 1,6 рази.

Попри домінуючу в динаміці виробництва пиломатеріалів висхідну тенденцію в динаміці рентабельності виробництва зазначеної товарної групи лісопереробного виробництва в цілому спостерігається низхідний тренд. Так, у 2015 році рентабельність виробництва пиломатеріалів загалом по підприємствах Волинського ОУЛМГ становила 28,1%, у 2017 році — 11,6%, у 2019 році — 6%. Таке стрімке зниження рентабельності виробництва такої товарної групи лісопереробного виробництва зумовлено певним зростанням рівня матеріаломісткості та енергомісткості виробництва. Вирішити проблему підвищення рівня прибутковості вироб-

ництва пиломатеріалів у секторі державних лісогосподарських підприємств Волинської області стане можливим за умови масштабної модернізації та реконструкції деревообробного обладнання.

Синхронно з виробництвом пиломатеріалів спостерігається висхідна тенденція також в динаміці виробництва заготовок для європіддонів у 2015–2019 роках. У 2015 році на деревообробних підрозділах лісогосподарських підприємств, які підпорядковані Волинському ОУЛМГ, вироблялося 83,9 тис. куб. м європіддонів, у 2017 році — 116,3 тис. куб. м, у 2019 році — 107,8 тис. куб. м. Зростання обсягів виробництва європіддонів в останні роки пов'язане з необхідністю нарощення обсягів валютної виручки.

З метою диверсифікації виробничої програми деревообробних цехів державних лісогосподарських підприємств Волинської області в останні роки спостерігається нарощення обсягів виробництва товарів побутової хімії. Прикметною рисою виробництва продукції лісопереробки на державних лісогосподарських підприємствах Волинської області є виробництво плодовоовочевих консервів. Однак за період 2015–2019 років у динаміці виробництва даної товарної групи спостерігається загалом низхідна тенденція. Державні лісогосподарські підприємства Волинського ОУЛМГ мають

значний потенціал у частині нарощення потужностей по виробництву плодоовочевих консервів.

Основною продуктивною силою діяльності державних лісогосподарських підприємств є персонал. Тому одним з основних пріоритетів діяльності державних регуляторних органів, які функціонують у системі управління лісовим господарством, та менеджменту державних лісогосподарських підприємств є посилення мотиваційних чинників у діяльності різноманітних категорій персоналу задля підвищення ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу та максимізації прибуткових надходжень. За період 2015—2019 років у динаміці середньооблікової кількості штатних працівників державних лісогосподарських підприємств не спостерігалось чітко вираженої тенденції.

Тенденція зростання середньооблікової чисельності штатних працівників у 2016—2018 роках не отримала продовження у 2019 році. Загалом у 2019 році порівняно з 2015 роком середньооблікова кількість штатних працівників зросла на 0,2% (табл. 4). Зниження фонду оплати праці штатних працівників державних лісогосподарських підприємств порівняно з 2018 роком було місце у 2019 році у зв'язку зі скороченням кількості штатних працівників на 288 осіб.

Перспективи зростання фонду оплати праці штатних працівників державних лісогосподарських підприємств на пряму залежать від підвищення результативності використання деревної та недеревної складових лісоресурсного потенціалу, а також пов'язані із виходом на нові ринки збуту із продукцією з високою доданою вартістю. Значні резерви щодо збільшення фонду оплати праці штатних працівників пов'язані з підвищенням рівня комплексності лісокористування, зокрема через ефективніше здійснення побічного лісокористування, розбудову індустрії мисливського господарства та результативніше використання несировинних корисностей лісів.

Прискореними темпами за період 2015—2019 років відзначається зростання середньомісячної заробітної плати штатних працівників. Якщо у 2015 році середньомісячна заробітна плата штатних працівників у секторі державних лісогосподарських підприємств Волинської області становила 4603 грн, у 2017 році — 7999 грн, у 2019 році — 9976 грн. Загалом рівень середньомісячної заробітної плати штатних працівників державних лісогосподарських підприємств випереджає середній рівень середньомісячної заробітної плати по адміністративних районах Волинської області.

Якщо розглянути динаміку середньооблікової кількості штатних працівників державних лісогосподарських підприємств в розрізі зайнятих у сфері лісового господарства та промислового виробництва, то чітко викристалізовується наступна картина: у лісовому господарстві у 2019 році порівняно з 2015 роком середньооблікова кількість штатних працівників зменшилася, а у сфері промисловості (промисловий сегмент державних лісогосподарських підприємств) — збільшилася. Треба зазначити, що зменшення відбулося у 2019 році порівняно з 2018 роком. Тобто зменшення зайнятих відбулося у сировинному сегменті діяльності державних лісогосподарських підприємств у зв'язку з підвищенням рівня автоматизації та механізації робіт по лісовирощуванню та по лісозаготівельних роботах.

Водночас у промисловому сегменті у 2019 році порівняно з 2015 роком середньооблікова кількість штатних працівників збільшилася на 218 осіб або на 96,5%. Це пов'язано з тим, що в останні роки на ряді лісогосподарських підприємств були введені додаткові лісопереробні потужності, що потребувало залучення додаткових працівників.

Саме в промисловому сегменті діяльності державних лісогосподарських підприємств спостерігається також і вищий темп зростання рівня заробітної плати штатних працівників порівняно з лісовим господарством. Зокрема, у 2019 році порівняно з 2015 роком середньомісячна заробітна плата штатних працівників державних лісогосподарських підприємств, зайнятих у лісовому господарстві, зросла на 5464 грн або на 117,4%.

Характерною ознакою виробничо-господарської діяльності державних лісогосподарських підприємств Волинської області у 2015—2019 роках є зростання суми сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів до Зведеного бюджету України та до публічних позабюджетних фондів. У динаміці надходжень податків, зборів та платежів до Державного бюджету України у 2015—2019 роках загалом спостерігається висхідна тенденція. Зокрема у 2015 році державні лісогосподарські підприємства Волинської області сплатили до держбюджету 83,8 млн грн, у 2017 році — 104,6 млн грн, у 2019 році — 134,5 млн грн (табл. 5).

У 2019 році порівняно з 2015 роком податкові надходження, які державні лісогосподарські підприємства Волинського ОУАМГ сплатили до держбюджету, збільшилися на 50,8 млн грн або на 60,6%. Значне зростання величини сплати податків, зборів та платежів дер-

жавними лісогосподарськими підприємствами Волинської області пов'язане з розширенням бази оподаткування як за рахунок інфляційно-девальваційних процесів, так і за рахунок збільшення суми угод, пов'язаних з реалізацією необробленої деревини та дерев'яної продукції з високою доданою вартістю.

Ще більш прискореними темпами у 2015—2019 роках зросли надходження податків, зборів та платежів до місцевих бюджетів Волинської області. У 2015 році державні лісогосподарські підприємства сплатили до місцевих бюджетів Волинської області 40,7 млн грн, у 2016 році — 66,4 млн грн, у 2017 році — 77,8 млн грн, у 2018 році — 111,9 млн грн, у 2019 році — 115,6 млн грн.

У 2019 році порівняно з 2015 роком сплата податків, зборів та платежів державними лісогосподарськими підприємствами до місцевих бюджетів Волинської області виросла на 74,9 млн грн або у 1,8 рази. Взагалі в останні роки чітко прослідковується місцева спрямованість податків, зборів та платежів, які сплачують державні лісогосподарські підприємства, що свідчить про посилення бюджетонаповнюючої функції постійних лісокористувачів для адміністративних областей, адміністративних районів та об'єднаних територіальних громад.

Також спостерігається збільшення суми сплати інших податків, зборів та платежів до публічних позабюджетних фондів, зокрема єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. У 2015 році державні лісогосподарські підприємства Волинської області сплатили до публічних позабюджетних фондів соціального спрямування 67,5 млн грн, у 2017 році — 66,2 млн грн, у 2019 році — 75,6 млн грн. У 2019 році порівняно з 2015 роком єдиного соціального внеску сплачено більше на 8,1 млн грн або на 12%. Усього державними лісогосподарськими підприємствами сплачено податків, зборів та інших платежів до публічних бюджетних та позабюджетних фондів у 2015 році на суму 192 млн грн, у 2016 році — 248,5 млн грн, у 2017 році — 248,6 млн грн, у 2018 році — 325,1 млн грн, у 2019 році — 325,8 млн грн.

У 2019 році порівняно з 2015 роком сума всіх податків, зборів та обов'язкових платежів, сплачених державними лісогосподарськими

Таблиця 5. Динаміка сплати податків, зборів та платежів до публічних фінансових фондів по підприємствах Волинського ОУЛМГ за 2015—2019 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2019 р. до 2015 р.	
	2015	2016	2017	2018	2019	Абсол., +, -	Віднос., %
Сплата податків та зборів до Державного бюджету України (податкові платежі)	83783	123360	104616	132072	134540	50757	60,6
Сплата податків та зборів до місцевих бюджетів (податкові платежі)	40720	66384	77779	111929	115656	74936	184,0
Інші податки, збори та платежі на користь держави (єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування)	67544	58801	66166	81130	75617	8074	12,0
Усього виплат до публічних фінансових фондів	192046	248545	248561	325131	325813	133767	69,7

Джерело: розраховано за даними Волинського ОУЛМГ.

підприємствами Волинської області до публічних бюджетних та позабюджетних фондів збільшилася на 133,7 млн грн або на 69,7%. Тобто державні лісогосподарські підприємства виступають бюджетонаповнюючими організаціями, які відіграють вагоме значення в частині наповнення публічних бюджетних та позабюджетних фондів, що дуже важливо в умовах поглиблення фіскальної децентралізації та прискорення пенсійної реформи.

Виходячи з проведеного аналізу показників ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств Волинського ОУЛМГ, напрошується висновок про те, що вони мають значні конкурентні переваги як в середині галузі, так і регіональному господарському комплексі. Використання наявних конкурентних переваг залежить від диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення реалізації проєктів модернізації та реконструкції основного капіталу постійних лісокористувачів. Така диверсифікація стане можливою шляхом формування механізму фінансово-кредитного забезпечення через інституціоналізацію різноманітних форм публічно-приватного партнерства та через розширення інституціонального коридору функціонування державних лісогосподарських підприємств на ринку позикового капіталу.

Також необхідною є трансформація існуючого механізму бюджетно-податкового регулювання діяльності постійних лісокористувачів шляхом умонтування в спектр методів та інструментів комплексу фінансових преференцій в разі упровадження державними лісогосподарськими підприємствами продуктивних

та процесних інновацій, які забезпечують застосування принципово нових технологій лісорозведення, лісовирощування, лісозаготівель та переробки деревини.

Для підвищення рівня концентрації капітальних інвестицій в модернізацію лісгосподарської бази необхідно створювати публічно-приватні партнерства у формі кластерів, щоб залучати у відтворення ресурсно-виробничого потенціалу постійних лісокористувачів приватний капітал. Учасниками такого роду кластерних утворень мають також виступати регіональні підрозділи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, щоб упереджувати прояви виснажливого використання лісресурсного потенціалу та забезпечувати виконання норм природоохоронного законодавства в частині здійснення відповідних лісгосподарських заходів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Основними конкурентними перевагами державних лісгосподарських підприємств Волинської області виступають: висока лісистість території; розгалужена мережа спеціалізованих підрозділів, які забезпечують науково обґрунтовані темпи лісовирощування та лісозаготівель; високий професійний рівень кадрового потенціалу; визначальна бюджетонаповнююча роль у багатолісних адміністративних районах. Формування механізмів фінансово-кредитного та бюджетно-податкового забезпечення використання конкурентних переваг лісового сектору регіональних господарських комплексів має базуватися на поєднанні економічних пріоритетів та екологічних обмежень з метою нарощення асиміляційного потенціалу територій та зміцнення господарської самодостатності регіональних утворень і населених пунктів. Пріоритетною інституціональною формою підвищення результативності використання конкурентних переваг державних лісгосподарських підприємств виступають угоди публічно-приватного партнерства, зокрема кластерні утворення, які дають можливість забезпечити необхідний рівень синергії у взаємодії публічного та приватного секторів у питаннях розширеного відтворення лісресурсного потенціалу та налагодження процесів переробки деревини.

Література:

1. Дишко І.Ю. Конкурентоспроможність вітчизняної лісопродукції: відповідність рівнів якості та витрат вимогам світового ринку. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 8 (98). С. 26—32.

2. Колісник Б.І., Шубалий О.М. Обґрунтування конкурентних стратегій лісгосподарських підприємств регіону на основі індексного методу. Статистика України. 2008. № 3. С. 88—98.

3. Коляденко С.В. Кластерний підхід як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонального ліспромислового комплексу. Ефективна економіка. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1622>

4. Максимець О.В., Антосевич С.В. Використання підходів "КРІ" для підвищення конкурентоспроможності підприємств лісового сектору України. Науковий вісник НЛТУ України. 2019. Т. 29, № 4. С. 62—66.

5. Торосов А.С., Жежкун І.М., Калашніков А.О., Харченко Ю.В. Методичні підходи до визначення модельних підприємств лісового господарства. Науковий вісник НЛТУ України. Серія Економічна. 2018. Т. 28. № 9. С. 110—113.

6. Шубалий О.М., Горохівський О.І. Методичні засади оцінки конкурентних позицій лісгосподарських підприємств регіону. Економіка та держава. 2010. № 1. С. 62—66.

References:

1. Dyshko, I.Yu. (2009), "Competitiveness of domestic forest products: compliance of quality levels and costs with the requirements of the world market", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8 (98), pp. 26—32.

2. Kolisnyk, B.I. and Shubalyj, O.M. (2008), "Substantiation of competitive strategies of forestry enterprises of the region on the basis of the index method", *Statystyka Ukrainy*, vol. 3, pp. 88—98.

3. Koliadenko, S.V. (2012), "Cluster approach as a tool to increase the competitiveness of the regional timber industry", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1622> (Accessed 10 Sept 2021).

4. Maksymets', O.V. and Antosevych, S.V. (2019), "The cluster approach as a tool for improving the competitiveness of the regional timber industry", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 29, no. 4, pp. 62—66.

5. Torosov, A.S. Zhezhkun, I.M. Kalashnikov, A.O. and Kharchenko, Yu.V. (2018), "Methodical approaches to the definition of model forestry enterprises", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy. Seriya Ekonomichna*, vol. 28, no. 9, pp. 110—113.

6. Shubalyj, O.M. and Horokhivskiy O.I. (2010), "Methodical bases of an estimation of competitive positions of the forestry enterprises of region", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 62—66. *Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.*